

הלכות תפלה סימן קיג קיד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק טו]

מפני שגזירה קמשתחנה⁽¹⁷⁾ לעבודת פוכבים⁽¹⁸⁾.

(17) ואפילו אם התמונה מכוסה בזכוכית, כתב הכף החיים (ס"ק כז) שאסור.

ואף כשיש בתמונה של השתי וערב גם דברים אחרים, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' פד) שראוי להזהר.

ואם צורת השתי וערב רקומה בבגדו מאחוריו או בעדדיו, כתב הכף החיים (ס"ק כה) שיכול להתפלל כנגד פניו.

(18) ולכן אם צריך להתפלל במקום שתלויים בכותל המזרחי גילולים, כתב לעיל (סי' צד ס"ק ל) שיתפלל לצד אחר, ואף שאינו צד מזרח. וראה מה שכתבנו שם.

סימן קיד

דין הזקרת הרוח וגשם וטל

[משנ"ב ס"ק ב]

בתפלת מוסף וכו'⁽¹⁾.

(1) וגם בחוץ לארץ שנהגים בו יום טוב שני, מבואר בשו"ע לקמן (סי' תרסח ס"ב) שמתחילים לומר 'מוריד הגשם' בשמיני עצרת ולא בשמחת תורה.

[משנ"ב שם]

ויעשו אגדות אגדות⁽²⁾.

(2) ולענין יתן טל ומטר שמתחילים לאומרו כבר בערבית, ביאר המג"א (ס"ק א) שאין חשש בזה, כיון שבלאו הכי אין כולם מתחילים לשאול באותו זמן [שהרי בחוץ לארץ אין זמנו כמו בארץ ישראל].

[משנ"ב שם]

"מוריד הגשם"⁽³⁾.

(3) ותיבת 'גשם', נחלקו הפוסקים אם יאמר אותה 'גשם' [בקמץ] או 'גשם' [בסגול]. שלדעת הגרי"ח קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סג) והשו"ת מנחת יצחק (קונטרס ברכת חיים, קרויס) והגרש"ז איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סי"ד) יש לומר בסגול, מאידך, דעת הש"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ד סי' מ אות טו) והגר"ש אלישיב (קובץ מבקשי תורה חמ"ג עמ' נו) יש לומר בקמץ, והוסיף הגרי"ש אלישיב שכן נהגו זקנו בעל הלשם שבו ואחלמה, והחפץ חיים.

ולענין אמירת 'מוריד הטל', הורה הגרש"ז איערבך (שם) שיש לומר 'מוריד הטל' [בתפח].

[משנ"ב ס"ק ג]

שהקרות הזקרת הטל סימן הוא⁽⁴⁾.

(4) ובמקומות שמתפללים תפילת טל או תפילת גשם קודם מוסף, כתב בשו"ת הר צבי (ארי"ח ח"א סי' נה) שהיא כהכרזה, ויש לשנות את ההזכרה כבר בתפילת מוסף בלחש.

[משנ"ב שם]

אכל בקדינותינו שאין נוהגין לומר "מוריד הטל" בימות התקעה⁽⁵⁾.

(5) וכן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל שבה המנהג לומר 'מוריד

הטל', הורה הגרש"ז איערבך (יום טוב שני כהלכתו פ"י סעיף יא-יב), והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קסה) שכל זמן שלא נשתקע בארץ ישראל אינו חייב לומר, אך לאחר שנשתקע בארץ ישראל חייב לאומרו.

ובן ארץ ישראל שנסע לחוץ לארץ, הורה הגרש"ז איערבך (שם) שימשיך לומר 'מוריד הטל', וכשהוא שיץ, בחזרת הש"ץ לא יאמר, אכן אם נשתקע שם, יכול להפסיק לאומרו.

[משנ"ב שם]

מפני שגזירה כמקאנים כגשמים⁽⁶⁾.

(6) ומ"מ מבואר שמוותר להכריז 'מוריד הטל', ולא נחשב שממאנים בגשמים. ואף שלענין יתן ברכה מבואר לקמן (סי' תפח ס"ק יב) ובשעה"צ שם ס"ק יב) שלא יכריז לפני ערבית משום שנראים כממאנים בגשמים, ביאר הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פמ"א הע' קטו) שיש לחלק, כיון שלשון 'טל' אומרים גם בחורף [ותן טל ומטר]⁽⁷⁾. ולכן כשמכריזים בימות החמה 'מוריד הטל' אין זה נראה כמי שממאנים בגשמים.

[משנ"ב ס"ק ד]

אסורין להנכיר גשם אם לא הכריז הש"ץ או השקוש' קדם התפלה⁽⁸⁾.

(7) וגם הכרות קטן שהציבור מינהו לכך, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' צה) שמועילה הכרותו.

(8) והמנהג בארץ ישראל, כתבו בספר ארץ ישראל (להגרי"מ טוקצינסקי פ"א ס"ב) ובשו"ת הר צבי (ארי"ח ח"א סי' נה) שהוא להתפלל תפילת גשם ותפילת טל קודם תפילת מוסף, אמנם אצל החו"א והגרי"ח קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סג) לא שינו את הזכרת הגשם או הטל בתפילה בלחש וגם לא הכריזו עליהם קודם מוסף, ורק בחזרת התפילה של מוסף שינה הש"ץ את ההזכרה.

והנהגה להתחיל להזכיר גשם רק בתפילת מנחה, ומתפלל בבית כנסת שבו נהגים להזכיר גשם כבר בתפילת לחש של מוסף, כתב בשו"ת שאילות שמואל (סי' יג) שנגזר אחר הציבור ועליו לנהוג כמותם, וכן להיפך.

[משנ"ב ס"ק ה]

וְצָרִיךְ לומר "פרוש, שקדם", וְאֵין כָּאן מְחַלְקֵת קָלֵל⁽⁹⁾.

(9) וכמו שכתב הכף החיים (ס"ק יא) שהדבר מבואר בשו"ע לקמן (סי' תרסח ס"ב) שכתב: 'ואומר קדיש ומכריז משיב הרוח ומוריד הגשם', והיינו שלדעת השו"ע מכריז קודם התפילה.

[ביה"ל ד"ה אסור להזכיר]

משמע דסבידא להו דאין נכון לעשות כן⁽¹⁰⁾.

(10) ודעת הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ארחות הלכה הע' 20) שאף לדעת המג"א שכתב לעשות כן, יעשה זאת דוקא הש"ץ, אך אחד מהמתפללים שיעשה כן הדבר מבואר, וכן הורה החו"א (דינים והנהגות פ"ד אות כד, וארחות רבנו ח"ג עמ' רז) שאין זה דרך ארץ לתפילה להכריז באמצעה בקול רם, והוסיף הגרי"ח קניבסקי (דעת נוטה תפלה עמ' רצח) שאף החו"א לא אמר שהדבר אסור, אלא שאינו דרך ארץ, וראה מה שכתבנו לעיל סי' קא ס"ק ו.

הלכות תפלה סימן קיג קיד

עבודת מוכבים (יד) קידו, והגיע למקום ששוחין בו, לא יטעה (טו) אף על פי שלבו לשמנים: ט אין להוסיף על תפילתו של הקדוש ברוך הוא יותר מהאל הגדול הגבור והנורא, ודוקא בתפילה, מפני שאין לשנות ממטבע ששבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושכחים שאדם אומר מעצמו, לית לן בה. *ומקל מקום נכון למי שתרצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים:

קיד דין הזקרת הרוח וגשם וטל, ובו ט' סעיפים:

א *מתחילין לומר (א) בקריאת פניה 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (ב) בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של (ב) (ג) חג, ואין פוסקין (ג) עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח: ב (ד) *אסור להזכיר הגשם עד שיכריזו (ג) (ב) השליח צבור. (ה) ויש אומרים שקדם שמתחילין מוסף מכריז השמש (ו) 'משיב הרוח' וכו' כדי שהצבור

באר הגולה
כ פסוקים ל"ג טו
בשם רבנו יונה
מ רבנו יונה

א פסוקים ל"ג טו
ב טו בשם
הירושלמי והראב"ד

שערי תשובה

וע"ש דהוהא וזקף בשם, הראש ואח"כ הוהא ע"ש, ועין לקמן סימן יריד ב' דלג תבת העולם, שפסק שצריך לחזר ולברך, ובאופן הטעם הנל דאין צריך ע"ש: (ב) חג, עכ"ל, ומ"ש בליל יום האחרון של חג ליל יום טוב של ש"ע, ועין בגמ"א בשם הרשב"א: (ג) הש"ץ, עכ"ל, ועין ביראפריס שצריך להניח בדברי הגמ"א, או שפנתו שבתפלת הלחש מגביה הש"ץ קולו קצת באמירת משיב

הש"ץ, בלומר שיאמר הש"ץ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה, ונמ"א סוכר (ב) הש"ץ, בלומר שיאמר הש"ץ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה, ונמ"א סוכר (ב) הש"ץ, בלומר שיאמר הש"ץ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה, ונמ"א סוכר (ב) הש"ץ, בלומר שיאמר הש"ץ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה, ונמ"א סוכר

באור הלכה

קצ"ו שפכא את דעת מהר"א דסבירא לה דכריעה שבתפלת ברכה, אם רצה שלא לזקף עד סמוך לחתימה הנשנית בידו, אלא שאם רוצה לזקף מיד צריך לזקף בשם, וכן בקריעה שבסוף ברכה, שהוא מבי לזקף מיד כדי שלא להיות שחוח בתחלת ברכה שלאחרונה, אך צריך הוא לזקף בשם, שמשום 'ה' וזקף כפופים' לכך לא הצריכו לזקף מכריעהו כלל, אלא שאם בלא הכי הוא וזקף או משום 'ה' וזקף כפופים' זקף בשם; ועל כן הנהגין להתפלל בראשית השנה יום הכפור בקריעה, אין צריך לזקף אלא בסוף ברכה ותחלתה:

* אסור להזכיר וכו'. עין במשנה ברורה שכתבנו: אפלו העבור וכו', בן בארו הרבה אחרונים והט"ו בסק"ו ופיר"ח והגמ"א ומ"מ וש"א וכן משמע מלבוש) את דעת המחבר וכן מוכח דעתו בבית יוסף, וכל הפוסקים השקל ונד' אפרים שצדדו לבאר את דברי הפג"א אברתה ולומר דהמסביר יסביר דעת אב"י הענין הסובב בראש"ש וכפי מה שכתבנו בס"ח, עין שם, והדינא, בלא הכי אין נפקא מנה, דאף לירידה הנמ"א פליג על זה, וסדרה הסיים ומ"א אדם ושלשן שלמה ושאר אחרונים הרבה, פלג קממו כהנ"א, ודע דאף דהפיר קדש חולק על השלשן צריך ונתק"א וסבירא לה דדוקא יחיד לא יוכל להתפלל ולהזכיר גשם קדם שהכריז, אבל הצבור והש"ץ שעומדין להתפלל תפלת מוסף על דעת לומר גשם בתוך התפלה, כאלו כבר הכריזו ונתפרסם דמי ואין צורך שוב בקריעה, אנו אין לנו אלא פסק השלשן צריך, וכמו שפסקו האחרונים הנ"ל, דאם לא הכריזו מקדם, גם הצבור והש"ץ לא יזכירו גשם בתפלתו בלחש, ודע עוד, דמדלא נזכרו את הפעם שנוהג כמגן אברתה שש"ץ יזכיר בתוך התפלה בקול 'משיב הרוח ומוריד הגשם', משמע דסבירא להו דאין נכון לצעות כן¹⁰, ומכל מקום משמע מדברי הח"א דברצ"ב מהני צעה זו, ואף דלא ידעמי את מקורו, וכלל הפג"א אברתה העומק את דברי הפ"ח להנמ"א לא מהני זה, מכל מקום נראה לי דיש לספק עליו, דכלאו הכי דעת מנר"ה הסיים דברצ"ב אף אם הוה גשם בליל שמיני צצרת לא יסור, ולהפך, לדעת הראב"י

באר היטב

היטב אשר לפני הביא תרין על זה בשם הש"י ע"ש, ואני אומר, לא לכך ששקר ענה בו, שש"י לא הביא קש"א זו ע"ש, אלא אף זה מה שפרן הוא בשם הש"י לא תרין הוא ומסר הנגה, והש"י כתב אלה הקברים על ענת אחר ע"ש סי"ד ונתקמתי דכריז בס"ק ג': (ב) חג, הבצרכית לא, שאין בלם בבחינה, ובשחרית לא, משום דצריך להכריז ובשחרית א"א משום דצריך לסמוך גאלה לתפלה, ועין דבר שמואל סי' קמט, בליל יום האחרון של חג אם הוה גשם במקום טל אינו חוזר, ונתקמתי סי' קמט, שהשמש מכריז קדם התפלה, וכתב הפ"ח דלדעתו אפלו הוה הש"ץ בלחש אסור לצבור

משנה ברורה

דכתב 'ה' וזקף כפופים': ה (יד) קידו. עין כמגן אברתה כמה שכתב דאם הוא וכו', אבל כמגן אברתה כתב שהלילה להקל בנה, ובפרט קצת התפלה: (טו) אף על פי וכו'. מפני שנתראה במשנתה¹¹ לעבודת מוכבים¹²: **א** (א) בקריעה שניה. מפני שיש בה תחית המתים, והגשמים הם חיים לעולם כחתימת המתים: (ב) בתפלת מוסף וכו'. והנה ראוי להזכיר לרצות לפני השם ותקדו מיום טוב הראשון של חג שנהגין בו על המים, אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בתג"הסמות, שאי אפשר לישב בספק בשעת הגשם, אין מוזכרין הגשם עד עבר שקצת ימי ושיבה בספק. וראוי הנה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יום טוב האחרון, אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבית הפנסת, נמצא זה מוזכר וזה אין מוזכר ויזעשו אגדות אגדות¹³. ולמה אין מוזכרין בשחרית? יש שכתבו, מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז השליח צבור או השמש בקול רם "מוריד הגשם"¹⁴ קדם התפלה, ובדלקמה, וזה אי אפשר להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאלה לתפלה. ועוד טעם אחר עין ב"א¹⁵. (ב) ואם טעה והזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" במעריב של שמיני צצרת או בשחרית, אינו חוזר: (ג) עד תפלת מוסף. הטעם דאין פוסקין במעריב הוא גמ"כ פ"ג שלא יתה דבר מעריב ביניהם, שנה מוזכר וזה אינו מוזכר, אבל עתה שפוסקין במוסף, ידעו הכל על ידי השליח צבור או השמש שמוכריז קדם תפלת מוסף "מוריד הטל", שהקצות הזקרת הטל סימן הוא¹⁶ להם להפסקת הזקרת הגשם עוד. (ד) וזה הוא למנהג ספרד שנהגין לומר "מוריד הטל" במקום "מוריד הגשם" בימות החמה, אבל במדינותינו

שאין נוהגין לומר "מוריד הטל" בימות החמה¹⁶, ואי אפשר להכריז בלשון זה, ולהכריז להדיא שיפסקו מלומר "מוריד הגשם" גמ"כ אין נכון, מפני שנתראה כממאנים בגשמים¹⁶, על דרך שאמרו: אין מתפללין על רב טובה, על כן פסק הרמ"א בסעיף ג, שנהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה, ששמעו כבר משליח צבור שפסק בתפלת מוסף, אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם השליח צבור מוזכרין הגשם בתפלת לחש, כדי שלא יתה דבר מעריב בין הצבור. (א) ואם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', לכלי עלמא אינו חוזר: ב (ד) אסור להזכיר וכו'. ורצה לומר, (ד) אפלו הצבור שמתפללין תפלת מוסף אחריו להזכיר גשם אם לא הכריז הש"ץ או השמש¹⁷ קדם התפלה¹⁸, וכמו שפירש הרמ"א, וכן (ה) השליח צבור גמ"כ לא יזכיר רק כשמתפלל בקול רם אבל לא בתפלת הלחש, כיון שלא הכריז מקדם התפלה, ומכל מקום בדיעבד אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו "מוריד הגשם", אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ, מכל מקום מפרים השומעים להזכיר בתפלתם, דו גופא בקריעה דמי, בן פתח התי"אדם, ונראה לי, דאם לא זכרו גשם בתפלה זו אין צריכין לחזור, דיש פוסקים שסוברים דהקריעה לא מקרי אלא אדם כן שהכריז קדם התפלה, או ששמעו משליח צבור חזרת התפלה שהזכיר גשם, והתי"אדם גמ"כ לא קאמר רק שמתרים להזכיר אבל לא שחייבים: (ה) ויש אומרים שקדם וכו'. (ו) טעות יספור הוא, וצריך לומר "פירוש, שקדם", ואין כאן מחלוקת כלל¹⁹: (ו) 'משיב הרוח' וכו'. עין בתי"אדם שהזכיר שלא לעשות כמו שנהגין שמוכריזין רק

שער הציון

וכן מוכח ברמב"ם: (ב) דנר"ה הסיים: (ג) אחרונים: (ד) דנר"ה הסיים: (ה) בן קתבו הרבה אחרונים ודלא כמגן אברתה, ועין בבאור הגמ"א: (ו) דנר"ה הסיים: (ז) בן קתבו הרבה אחרונים ודלא כמגן אברתה, ועין בבאור הגמ"א: (ח) דנר"ה הסיים: (ט) בן קתבו הרבה אחרונים ודלא כמגן אברתה, ועין בבאור הגמ"א: (י) בן קתבו הרבה אחרונים ודלא כמגן אברתה, ועין בבאור הגמ"א:

הִלְכוֹת תַּפְּלָה סִימָן קיד

וְכִירֵי בַתְּפִלְתָּן, וְכֵן נוֹהֲגִין) (מורדכי רפ"ק דהעניתי). **ה'לֶכֶךְ (ז) אָף אִם הוּא חוֹלָה אוֹ אָנוּס (ח) *לֹא יִקְרִים תַּפְּלָתוֹ לַתַּפְּלַת הַצְּבוּר, לְפִי שְׁאִסוּר הַלְזָכִיר עַד שְׂיֹאמַר שְׁלִיחַ-צְבוּר. אָבֵל אִם יוֹדַע שֶׁהַכְרִיז שְׁלִיחַ-צְבוּר, אָף-עַל-פִּי שְׁהוּא לֹא שָׁמַע מִזְכִּיר. וּמִשְׁעֵם זֶה, הֵבֵא לְבִית-הַכֶּנֶסֶת וְהַצְּבוּר הַתְּחִילוֹ לְהַתְּפַלֵּל, וְתַפְּלַל וְיִזְכִּיר (ט) אָף-עַל-פִּי שְׁהוּא לֹא שָׁמַע מִשְׁלִיחַ-צְבוּר: ג' *אִם אָמַר (י) 'מְשִׁיב הַרוּחַ' (בִּימוֹת הַחֲמָה) אוֹ לֹא אָמַר בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, (יא) אֵין מְחֻזְרִין (יב) אוֹתוֹ. וְכֵן (ג) בְּטַל, אִם הַזְכִּירוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹ (יג) לֹא הַזְכִּירוּ בִּימוֹת הַחֲמָה, אֵין מְחֻזְרִין (ד) אוֹתוֹ: ה' הגה וְאִנּוּ בְּנֵי אֲשֶׁכְנָו לֹא מְזַכְרִין טַל לֹא בִּימוֹת הַחֲמָה (יד) וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, רַק אוֹמְרִים בִּימוֹת הַחֲמָה יָרַב לְהוֹשִׁיעַ מִכְּלַף חַיִּים' וְכוּ' (טו). י"ש אוֹמְרִים שְׁשְׁלִיחַ-צְבוּר פּוֹסֵק לְהַזְכִּיר בַּתַּפְּלַת מוֹסֵף יוֹם-טוֹב הַרְאִשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, אָבֵל הֵקֵהֵל מְזַכְרִין וְאֵינֶן פּוֹסְקִין (טז) עַד מְנַחֵה, (טז) שְׁשָׁמְעוּ (ה) כָּכֵר מִשְׁלִיחַ-צְבוּר שֶׁפָּסַק בַּתַּפְּלַת הַמוֹסֵף, וְכֵן נוֹהֲגִין: ד' *אִם אָמַר 'מוֹרִיד הַגְּשָׁם' (יז) בִּימוֹת הַחֲמָה, מְחֻזְרִין (י) [ו] (יח) אוֹתוֹ *וְחוֹזֵר (יט) לְרֹאשׁ הַבְּרַכָּה. (כ) *וְאִם סִים הַבְּרַכָּה (כא) חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתַּפְּלָה. *וְאֶפְלוּ (כב) בְּמָקוֹם שְׁצַרִּיכִים גְּשָׁם בִּימוֹת הַחֲמָה, אִם הַזְכִּיר גְּשָׁם**

באר היטב

בביתו אסור להזכיר עד שהזכירו העבור. כתב המ"א ונ"ל הדר במקום שאין מנון קמתיו עד זמן שמתפללין בקהלות: (ג) בטל. לפי מנהג ספרדים שאומרים משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה: (ד) אותו. דטל ורוחות אין נעצרו, ואפלו אם צדן לא סיס הבקרה אין טחווירן אותו מאחר שאין חיוב כלל לאמרו, מ"א: (ה) כבר. והא דאין מכוירין שלא יאמרו משיב הרוח ומוריד הגשם, ונראה כמקאנין בגשמים, לבוש: (ו) אותו. דגשמים קשים לעולם בימות החמה:

משנה ברורה

"משיב הרוח", שזה לא נקרא הבקרה, שהרי ביש מקומות אומרים גם בקרן "משיב הרוח"¹¹¹, אלא יסיים "ומוריד הגשם": (ז) אף אם הוא פרוש, דאם אינו חולה, בכל השנה אסור להקדים תפלתו לצבור, כמו שכתוב סימן צ"ג: (ח) לא יקדים. ואפלו אם הוא מתפלל בביתו, אסור להזכיר קדם שמתפללין העבורים¹¹². (ו) ולכן בני הישובים שמתפללין בלא מנון, ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות, דברואי לא יאחרו העבור יותר מלהתפלל המוסף¹¹⁴, ואז יתפללו מוסף ויאמרו "משיב הרוח": (ט) אף-על-פי שהוא. דמסתמא החריו כבר¹¹⁵: ג' (י) 'משיב הרוח'. ורועה לומר, "משיב הרוח" לבד ולא הזכיר גשם: (יא) אין מחווירן. דרוחות וכן אין נעצרו בלא הכי, ויאמירתו לא מעלה ולא מוריד. (ס) ומכל מקום להתחלה נוהגין בכל המקומות לומר "משיב הרוח" בהזכרה בימות הגשמים, שמועיל אז לנבב לחות הארץ שהיא מרבה: (יב) אותו. ואפלו (ט) צדן לא סיס הבקרה¹¹⁶, מאחר שאין חיוב כלל להזכיר רוח וטל לעולם: (יג) לא תזכירו. המחבר קאול למנהג ספרד שנוהגין לכתחלה לומר "מוריד הטל" בימות החמה, אפלו הכי אין מחווירן, מאחר שלא חיבום חכמים בזה: (יד) ולא בימות הגשמים. ורק בשאלה (י) אנו נוהגין לבקש גם על טל, והוא מפני שאנו מבקשין שיהיה לברכה, כי יש טל שאינו לברכה; ובימות החמה אף בשאלה אין אנו אומרים טל, ובריעבד אם אמר בימות החמה, בין בהזכרה ובין בשאלה [כגון שאמר ותן טל ולא הזכיר מטר], לכלי עלמא אין מחווירן אותו: (טו) עד מנחה. דבמוסף צדן אין הכי להצבור. וענין לעיל במשנה ברורה סיף-קטן ג: (טז) ששמענו. (יז) לא מהדמין לה: (כ) ואם סיס הבקרה. עין ספרי-מגדים שכתב דהינו לאחר שאמר "ברוך אתה ה'", אבל השערי-תשובה והחיי-אדם כתבו, ורקא אים סיס לגמרי, אבל אם נזכר לאחר השם¹²⁰ יסיים "לפדני הקיף"¹²¹ [פמ"ג]. ונראה לי דאם לי דאם יש לו ספק פן כבר התפללה, מוטב שלא לאמר, דבזה יצא בדיעבד לכלי עלמא, וכלמי"א ורקא

שערי תשובה

חיות ישי: (ו) אותו. עכ"ט. וענין ב"ש"ש שאם ארע שלא חזר לראש הבקרה אלא לרב להושיע בו יוסם ברכה לא מסרינן לה. ובמקרא בראשית חריש פניתי במקום שחזר לראש הבקרה ראשונה אינו חוזר לומר ה' שמי שפסק, וגם קדם דאם וקטר מוריד הגשם בימות החמה ולא נזכר עד שאמר בא"י יוסם למדין חזר ויבא חזר להתפלל לראש הבקרה, ונראה דאפלו אם רוצה שפעלה לו פן כ"א"י שאסור להיות במקום ראש הבקרה ולומר לטלן אלוטו ואלתי אלוטו בו לו לא יעלה לו. כיון שאמירתו בא"י תיה ע"ד לסיס טמה הפסחים, וענין לעיל סימן ט וקפו, ולקף הצדק לסיס למדין חזר ואח"כ יחזר לראש, וענין לקפו. וכתב עוד ב"ש"ש פם באחר ששעה וחזיר גשם בימות החמה ולא נזכר עד האל הקדוש, שדינו שחזר לראש, אי לו לספק על שזכרן טמנת הש"ן. אלא חזר ספק לראש וכן יאכל לסיס טפלתו קדם שיתחיל הש"ן לומר ב"ש"ש, וזהו לפי שסובר

באר הגולה

הספרי חדש שהחזיק בשיטתו, אם לא הזכיר עמה גשם לא יצא ידי תפלה: * לא יקדים וכו'. מסתפקא, אם התפללו מנון ותקוין בבית-הכנסת זה גופא והחזירו משיב הרוח" בנהוג, אם מועלת זה למנון שני שיהא סתם לחזיר להקדים? ואין לומר כיון דיש פוסק כל-כף לא מקרי ברכות, דזה אינו, דהרי הביא הרא"ש בשם ר"ע דהזכרה מועלת למנחה, עין שם ברא"ש ולא פליג עולה בסבא זו, וזעין זה פסק הרמ"א בקע"ף ג. ואפשר, וזיון דמנון אחר הוא, וגם דקלא בשמריה יצטרף לומר "משיב הרוח", על-כן לא מקמי זה להתפלל מוסף שאחר-כך. וזה תוספס ופל גמי"ן בן כמה שפסק הרמ"א בסע"ף ג. ונהגין תקלה להזכיר "משיב הרוח" ביום-טוב ראשון של פסח במקום, משהו צדן לא ששמעו משליח-צבור דפסק לומר "משיב הרוח", אם באותו בית-הכנסת התפללו מנון ראשון וזכר פסק הש"ן לומר "משיב הרוח" בטנת הש"ן, אם מועיל זה שלא יצטרכו שוב לומר "משיב הרוח" בתפלת המוסף, וצריך עיון. על-כן נראה שטוב לומר שלא לעשות מנון ראשון בבית-הכנסת ביום-טוב ראשון של פסח: * וחזר לראש הבקרה. וכתב"א פסק בהרמב"ם דגם בזה חזר לראש: * ואם סיס הבקרה וכו'. ולא דמי למה דסע"ף ו דדוקא אם התחיל הבקרה ששמענו, דהטא כיון שהזכיר מה שאין ראוי להזכיר, גבי, וכן כתב בלבוש. וכתב"א ונאכלה נכה פסקו דגם בזה דוקא אם התחיל בקרה שאחר-כך, דאי לאו הכי, הוא כמו שעומד צדן באותה בקרה וחזר לראש הבקרה. והספרי-מגדים הביא את ממלקטם וסיים: וצריך עיון, ויסק ברכות לקול. אבל הדרך-יבמים תח"י אדם ושלטון-שלמה ושאר אחרונים פסקו כסתימת השלטון-ערך וכו"ל למעשה, משהו דבלאו הכי דעת הגר"א כהרמב"ם דאפלו אם נזכר באמצע בקרה חזר לראש, וגם יש כמה מדברי הפוסקים שחולקים על רבא"ה דפסק השלטון-ערך בסע"ף ו כותה דאומרו בלא חתימה קדם שמתחיל בקרה שאחר-כך, וסבירא להו דמיון שסיים אותה בקרה חזר כמו שהתחיל בקרה אחרת; ולכן על-כ"פ פנים בענינו, דאפשר דרבא"ה גמי"ן סובר כשאר פוסקים, אין לזוז מסתימת השלטון-ערך, דאחר שסיים הבקרה, אפלו לא התחיל צדן בקרה שאחר-כך חזר לראש התפלה. ואסר-כף מעאניה בעיה"י בספר מאמר-מורדכי שפסק כשלשון-ערך מכל אלו העשמים: * ואפלו במקום שצריכים וכו'. עין ספרי-מגדים שכתב דאפלו ארץ מלה באשכנז וירדן, אפלו הכי גריעה משאלה, עין שם טעמו, וכן כתיב"אדם כתב דאפלו אם היה צעירת גשמים, וכמו שהעסקתי במשנה ברורה. ורקא את לא הנהני דבתיבם, דהרי טעם השלטון-ערך שם לענין שאלה הוא, דלקא הלכטא כהרא"ש דמסתבר טעמה,

סע"ף-קטן ג: ד' (יז) בימות החמה. הינו (יג) אפלו ביום ראשון שפסק בו, דהינו במוסף של יום-טוב ראשון של פסח להתחבר, ולברמ"א ורקא במנחה, וזהו משליח-צבור לכלי עלמא אפלו במקום בעת שחזרו התפלה בקול רם: (יח) אותו. דגשמים קשים לעולם בימות החמה¹¹⁸: (יט) לראש הבקרה. ובריעבד אם לא חזר לראש הבקרה אלא ל"רב להושיע" וסיים ברכות¹¹⁹, (יג) לא מהדמין לה: (כ) ואם סיס הבקרה. עין ספרי-מגדים שכתב דהינו לאחר שאמר "ברוך אתה ה'", אבל השערי-תשובה והחיי-אדם כתבו, ורקא אים סיס לגמרי, אבל אם נזכר לאחר השם¹²⁰ יסיים "לפדני הקיף"¹²¹ כדי שלא תהיה לכשלה, ואם-כן הוא כאלו עומד צדן באמצע הבקרה וחזר ל"אתה גבור": (כא) חוזר לראש התפלה. והשעם, דג' ברכות ראשונות חשבות פחדא, (יד) ואין צריך לחזר ולומר פסוק ה' שפתי תפתח¹²²: (כב) במקום. ואפלו אם היה (טו) כל אותה הפרינה

שער הציור

(1) ספרי-מגדים ודרך-יבמים: (2) אחרונים: (3) אחרונים: (4) מגן-אברהם בסימן חמה: (5) פשוט: (6) שלמי-צבור ותי-אדם: (7) שערי-תשובה: (8) מתי-אדם:

הלכות תפלה סימן קיד

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ו]

שְׁהָרִי בְּשֵׁי מְקוֹמוֹת אֲמָרִין גַּם בְּפָנֶיךָ מְשִׁיב הַרוּחַ⁽¹¹⁾.

11) דהיינו שבימות החמה אומרים 'משיב הרוח ומוריד הטל'. אולם הפמ"ג (א"א ס"ק ג) והכפ החיים (ס"ק יז) כתבו שהמנהג לומר רק 'מוריד הטל', והוסיפו שכך מבואר גם בראשונים ובלבוש (ס"ג), ושכן משמע מלשון השו"ע (ס"ג) שכתב 'אם אמר משיב הרוח וכו' אין מחזירין אותו', והיינו שלכתחילה אין לאומרו, ואף לנהגים לומר 'מוריד הטל' בימות החמה.

[משנב ס"ק ז]

אָסוּר לְהִקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לְצַבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב סִימָן צ"ב.

12) שכתב שם (ס"ק לו), שלחולה או אנוס מותר להתפלל קודם הציבור אף בתוך הבית הכנסת, וכאן אסור להם להקדים אפילו בביתם, וכדלהלן (ס"ק ח).

[משנב ס"ק ח]

קִדְּם שְׁמֵתְפִלְיָן הַצְּבוּר⁽¹³⁾ וכו', יוֹתֵר מִלְּהִתְפַּלֵּל הַמּוֹסָף⁽¹⁴⁾.

13) וכשיש בעיר שני בתי כנסיות, כתב בשו"ע לקמן (סי' תקנא ס"ק נו) לענין איסור אכילת בשר בשבוע שחל בו ט' באב, שהיחיד נגור אחרי אותו מקום שבו רגיל להתפלל.

14) ואם הציבור מתאחר ומתפלל מוסף לאחר שבע שעות, כגון בארץ ישראל ששמיני עצרת הוא יום שמחת תורה, ובהרבה מקומות מתאחרת תפילת מוסף עד אחר שבע שעות, כתב המקור חיים (ס"ב ד"ה ואם) שכיון שמעיקר הדין זמנה כל היום, ביום זה ימתין ולא יתפלל מוסף לפני הציבור, כדי לא להזכיר גשם לפני הציבור, מאידך, התהלה לדוד (ס"ק א) כתב שיתכן שיכול להתפלל לפני הציבור אפילו בתוך ה' שעות ובלו להזכיר גשם, ומה שצריך להמתין הוא רק אם רוצה להזכיר גשם.

[משנב ס"ק ט]

דְּמַסְתָּמָא הַכְרִיזוּ כְּבִרְיָ⁽¹⁵⁾.

15) ואשה שהתפללה בבית הכנסת ולא שמעה את ההכרזה, וגם לא היה בדעתה שצריך לשנות את ההכרזה, הורה הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' טג) שלא תחזור להתפלל, שיתכן שהדין שצריך לחזור אפילו אם לא שמע את ההכרזה הוא דוקא כשיודע שצריך לשנות את ההכרזה, אבל כשאינו יודע כלל מהשינוי, יתכן שהכרות הש"ץ אינה מחייבת אותו (ולכאורה לפי זה הוא הדין באנשים). והוסיף, שגם יש לומר שכיון שאשה פטורה ממוסף אינה צריכה לחזור.

[משנב ס"ק יב]

וְאֶפְלוּ צְדִיקִין לֹא סִיּוּם הַבְּרָכָה⁽¹⁶⁾.

16) אמנם בביה"ל לקמן (סי' קכו ס"ב ד"ה אומר) כתב, שאם נזכר קודם שסיים 'ברוך אתה ה', לכאורה למה שלא יחזור ויאמר 'משיב הרוח', כשם שמי ששכח בעשרת ימי תשובה 'זכרנו' ימי כמורך, שמבואר ברמ"א לקמן (סי' תקפב ס"ה ובמשנ"ב שם ס"ק טז) שאף שאינו מעבד מ"מ אם נזכר קודם שאמר 'ברוך אתה ה' של סיום הברכה חוזר ואומרו. וכן הסתפק בביה"ל (שם) לפי זה לענין אמירת 'אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו' שאומר הש"ץ כשאין כהנים, אם שכח לאומרו ונזכר קודם שסיים את הברכה, האם יחזור לאומרו, ונשאר בצ"ע.

[משנ"ב ס"ק טז]

לְהִתְפַּלֵּל מוֹסָף קִדְּם שְׁמֵתְפִלְיָן הַקְּהֵלוֹת⁽¹⁷⁾.

17) אולם לנהגים שאומרים בימות החמה 'מוריד הטל', ומכריזים על כך קודם מוסף, ימתין היחיד ולא יתפלל מוסף עד סמוך למוסף שש שעות, שאז בודאי כבר התפללו הציבור מוסף והזכירו 'מוריד הטל', וכדלעיל (ס"ק ח) לענין 'מוריד הגשם' (שיח הלכה אות יא).

[משנ"ב ס"ק יח]

דְּנִשְׁמִים קָשִׁים לְעוֹלָם בִּימּוֹת הַחֲמָה⁽¹⁸⁾.

18) ולכן אף אם נזכר 'תוך כדי דיבור', הורו הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל פכ"ג הע' קח, והליכות שלמה תפלה פ"ח ס"ג) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' טז) שלא מועיל תיקון, והוסיפו שדוקא לענין מי ששאל 'טל ומטר' בימות החמה כתב הביה"ל לקמן (סי' קיז ס"ג ד"ה אם שאל) שבדיעבד מועיל שיתקן עצמו 'תוך כדי דיבור', כיון שבקשה שלא בעונתה אינה קללה, אבל הזכרת שבח של גשמים בימות החמה היא קללה, ולכן לא מועיל תיקון 'תוך כדי דיבור'. מאידך, דעת הגרי"ש אלישיב (אשי ישראל שם) ש'תוך כדי דיבור' אין צריך לחזור לראש הברכה, אלא יתקן ויאמר 'מוריד הטל' וימשיך בתפילתו.

[משנ"ב ס"ק יט]

אֵלָא לְרַב לְהוֹשִׁיעַ" וְסִיּוּם בְּרַכְתּוֹ⁽¹⁹⁾.

19) וכן לנהגים לומר בימות החמה 'מוריד הטל', אם חוזר רק ל'מוריד הטל' וסיים ברכתו, כתב התהלה לדוד (ס"ק ד) שאינו חוזר, שהרי יש היכר שתיקן את הברכה, מה שאין כן לנהגים שלא לומר 'מוריד הטל', אין היכר רק כשחוזר ל'רב להושיע'.

[משנ"ב ס"ק כ]

אֵם נִזְכַּר לְאַחַר הַשְּׂמִים⁽²⁰⁾ יְסִיּוּם לְמַדְנֵי חֲקִיף⁽²¹⁾.

20) ואם הוסיף גם תיבת 'מחיה', משמע לכאורה שכבר לא מועיל תיקון, וכן כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קטז), אמנם בשו"ע לקמן (סי' קפח ס"ק יח) הביא את דעת הא"ר שאף אם אמר תיבה נוספת, מ"מ כל זמן שלא סיים את הברכה נחשב שעדיין עומד באמצע הברכה, וסיים (השעה"צ) שלמעשה צריך עיון בזה.

21) ואף שכאן לא הכריע, להלן (ס"ק לב ובביה"ל ס"ז ד"ה בלא) כתב שבכל מקום שמחזירים אותו, אם אמר רק 'השם' יסיים 'למדני חוקיך', ונחשב כמו שעומד באמצע הברכה, ואם כן לכאורה הוא הדין כאן.

[משנ"ב ס"ק כא]

וְאִין צְרִיךְ לְחַזֵּר וְלִזְמַר פְּסוּק 'ה' שְׁפָתַי תִּפְתָּח⁽²²⁾.

22) אך אם סיים את התפילה וטעה בדבר שמחמתו עליו לחזור ולהתפלל שנית, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קיא ס"ק א) שלדעת שו"ת אגרות משה (א"ח ח"ה סי' כד אות ח) והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קסט) צריך לחזור לומר 'ה' שפתי גוי, מאידך, השערי תשובה (סי' תכב ס"ק ד) כתב שגם באופן זה אין צריך לחזור ולומר 'ה' שפתי גוי'.

הַלְבוּת תַּפְּלָה סִימָן קִיד

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק כב]

קל אותה הקדינה מתפללין ומתענים על הגשמים²⁸.

23) אולם ארצות שימות החורף שלהן הם בזמן הקיץ של ארץ ישראל, וכן להיפך (כארצות ארגנטינה, ברזיל, אוסטרליה). כתבו בשו"ת תורת חיים (חיג סי' ג, שהוא הראשון שדן בזה) והגר"ש סאלאנט (הובאו דבריו בשו"ת בצל החכמה חי' סי' פה בתשובה ליהודי אוסטרליה) שאם אין הגשמים מוזיקים במקומם, יאמרו 'מוריד הגשם' משמיני עצרת עד יום טוב הראשון של פסח, ואם הגשמים מוזיקים להם, דעת התורת חיים שלא יזכירו, מאידך, דעת הגר"ש סאלאנט שאם כבר נהגו שלא להזכיר (בשהגשמים מוזיקים להם), לא יזכירו, אך לכתחילה גם במקומות אלו יזכירו, ובשו"ת מנחת יצחק (חי' סי' קעא) העלה כדעת התורת חיים, וכתב שלכן יאמרו כל השנה 'מוריד הטל', שבוה דאי יצאו ידי חובה. ולענין שאלת 'טל ומטר' במקומות אלו, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' קז ס"ק יא).

[ביה"ל ד"ה ואפלו]

דיקפול כחונת נדבך ככל זה בקדינותי²⁹.

24) אולם החז"ר (א"ח סי' יח ס"ז ז) כתב שלענין הזכרת גשם אין לחלק בין זמן של עצירת גשמים לשאר הזמנים, ועליו לחזור ולהתפלל.

[משנב ס"ק כז]

אפלו אם אָמר 'משיב הרוח'²⁵.

25) ואם אמר 'מוריד השלג', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ג הע' קבא) שלכאורה לא מועיל.

ואם טעה ואמר 'מוריד מטר', וכן אם במקום 'ותן טל ומטר' אמר 'ותן טל וגשם', כתב הערוך השלחן (סי' ב) שיצא ידי חובה. וכן כתב הגר"ח קניבסקי (הליכות חיים ח"א תשובה קח).

[ביה"ל ד"ה מחזירין]

הנה מתפלל רק מעין שבע דבצא כדבכד²⁶.

26) אמנם הדעת תורה (סי' רסח סי"ג) כתב, שכל דברי הרעק"א הם רק לדעת המג"א (סי' רסח ס"ק טו) שיהיה שאמר 'מעין שבע' במקום שמונה עשרה יצא בדיעבד, אך לדעת הא"ר (הובא במשנ"ב שם ס"ק כח ובביה"ל שם ד"ה ושמע) שאינו יוצא בזה ידי חובה, ומועיל לו רק אם שמע 'מעין שבע' מהשי"ץ או שאמר עמו, אם כן לכאורה גם כשטעה ולא אמר 'מוריד הגשם' לא יצא ידי חובה, וסיים שצ"ע בזה.

הגר"ש אלישיב (שלמי יוסף כולל פוניבו) ביצה סי' קד) ביאר בדברי הרעק"א, שכונתו רק להוכיח שמוה שמתעלה לו שמיעת ברכת 'מעין שבע' מהשי"ץ יוצא ידי חובה, מוכח שאין הזכרת גשם מעכבת, ומה שצ"ח הרעק"א לדברי המג"א, הוא רק לרווחא דמילתא שיש עוד צד להקל. וראה מה שכתבנו בביה"ל לקמן (סי' רסח שם).

ואם שכח 'מוריד הגשם' ושמע 'מעין שבע' מהשי"ץ, כתב בביה"ל לקמן (שם ד"ה או) שיצא ידי חובה, שהרי אפילו לא התפלל כלל בליל שבת בדיעבד יוצא בי'מעין שבע' ששומע מהשי"ץ, ואם כן כל שכן כששכח 'מוריד הגשם'.

ואם שכח 'יעלה יובוא' בליל שבת חול המועד, כתב הדעת תורה (שם) שלדעת הרעק"א לא יחזור, שהרי גם בי'מעין שבע' לא אומרים 'יעלה יובוא', וכמו בשכח 'מוריד הגשם', מאידך דעת הגר"ש אריעברך (שיח הלכה אות טז) שיש לחלק, שכן ברכת 'מעין שבע' נתקנה לליל שבת ולא ליום טוב וחול המועד, ומה שאומרים אותה גם בשבת חול המועד הוא רק בגלל השבת, שלא רצו לעשות בה שינוי משאר שבתות השנה, אך לא תיקנו להזכיר בה יום טוב, מה שאין כן 'מוריד הגשם', שהרי תיקנו לומר 'מעין שבע' הן בימות החמה והן בימות הגשמים, ובכל זאת לא מוזכרים בה גשם, אם כן מוכח שהוא לא לעיכובא.

ואם שכח 'המלך הקדוש' בליל שבת של עשרת ימי תשובה, כתב

בשו"ת שבט הלי' (חי' סי' יט אות ב) שאף לדעת הרעק"א לא יצא ידי חובה, שהרי גם בי'מעין שבע' יש לומר 'המלך הקדוש', ורק בדיעבד אם שכח לאומרו בי'מעין שבע' נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובה.

ואם שכח 'מוריד הגשם' בבית חתנים, שבו אין אומרים 'מעין שבע', דעת הגר"ש אריעברך (שיח הלכה שם) שלדעת הרעק"א הנ"ל יוצא בדיעבד, שהרי רואים שאין הזכרת 'מוריד הגשם' מעכבת בליל שבת.

[ביה"ל ד"ה אין מחזירין]

תְּחִיר וְיִזְכֵּר אֶשְׁמַע²⁷.

27) ולא התבאר להיכן יחזור לאחר שהזכיר גשם, וכתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ג הע' קז) שיחזור לימכלכל חיים, וכמו שכתב המשנ"ב להלן (ס"ק לב ובביה"ל סוף ד"ה בלא), שאין לחלק אם נזכר קודם 'השם' או לאחר מכן [ואינו דומה למבואר במשנ"ב להלן (ס"ק כט) שחזר לינאמן אתה', משום ששם יכול לאומרו במקומו אלא שצריך לחזור כדי לסיים במעין החתימה, אבל כאן שאינו יכול לאומרו במקומו וצריך לחזור, יחזור לימכלכל חיים].

[משנב ס"ק כח]

אפלו תפלת "אפה" לברכה²⁸, והוא הדין אם התחיל לומר "נגדש"²⁹.

28) ובביה"ל לקמן (סי' תפז ס"א ד"ה תוך) הוכיח שבאופן זה לא מועילה חזרה, ושלא כדעת הפמ"ג (שם א"א ס"ק א) הסובר שאף אם התחיל את הברכה שלאחריה, כל שלא אמר ממנה ד' תיבות מועילה חזרה.

29) ובטעם הדבר כתב בהגהות הרעק"א (סי' ט), שכשתחיל קדושה נחשב כהתחיל 'אתה קדוש', משום שקדושה היא תוספת דברים בברכת 'אתה קדוש' ואין זה ענין בפני עצמו [וראה עוד בזה בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ב ד"ה ולכן].

[משנב ס"ק כט]

דבְּעִינָן מַעֲיָן תְּחִימָה סְמוּךְ לְתַיְמָה³⁰.

30) ומ"מ אפילו אם לא אמר מעין החתימה סמוך לחתימה, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ק חי' סי' קע, הובא בכף החיים ס"ק מה) שאינו מעכב. והגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמו שלו) כתב שלכאורה כך מבואר גם במשנ"ב לעיל (סי' סו ס"ק נב), אלא שהוסף שיש לדון בזה, ששם אמר מעין החתימה סמוך לחתימה אלא שהפסיק אחר כך לעניית קדיש וקדושה, אבל אם לא אמר כלל מעין החתימה אולי מעכב.

[משנב ס"ק לב]

סיוס בְּרַכָּה זוּ לְגַמְרֵינָא לְעִנְיָן קַל הַדְּבָרִים שְׂפַמְדִּירִין אֲתוּמָה³¹.

31) והוסף הגר"ח קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' יח) לבאר, שאינו נחשב הפסק בין הברכה שאמר לברכה שעתידי לומר, כיון שמלבד שהוא תיקון לברכה שאמר, הרי זה תיקון וצורך גם לברכות הבאות, שבלי זה גם בברכות הבאות לא יצא ידי חובה, וראה שם שהשהה דין זה להפסק בין ברכת המוציא לאכילה.

32) ולפי זה הקשה בביה"ל לקמן (סי' קפח סי' ד"ה שנתן), שבשבת ויום טוב אם שכח בברכת המזון 'רצה' או 'יעלה יובוא' ואינו יודע את נוסח הברכה שתיקנו [שנתן שבתות למנוחה וכו'], למה עליו לחזור לראש ברכת המזון, שלכאורה יאמר מיד בסיום בונה ירושלים 'רצה' או 'יעלה יובוא', וכמו 'מוריד הגשם' או 'יעלה יובוא' בתפילת שמונה עשרה. וראה מה שכתבנו שם.

[משנב שם]

קָאָלוּ עוֹמֵד עֲדִין בְּאֶמְצַע בְּרַכָּה³².

33) וכל זה הוא דוקא כשאמר 'למדין חוקיך', אבל אם היה חותם את הברכה כגון 'חונן הדעות', כתב בשו"ת אמרי יושר (חי' סי' ט ס"ק יא) שנחשב נוסח של ברכה גמורה עם חתימה, אלא ששינה את הנוסח ונחשב ברכה לבטלה, ולכן כבר לא מועיל תיקון.

